

Моніторинг **НУШ** ▶

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАСКРІЗНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ





Дякуємо за допомогу у проведенні моніторингового дослідження фахівцям Навчально-наукового інституту точних наук і економіки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Кафедри комп'ютерної інженерії та освітніх вимірювань Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, Директорату шкільної освіти Міністерства освіти і науки України, Команди підтримки реформ при Міністерстві освіти і науки України, LEGO Foundation, фінсько-українського проєкту «Learning together»/«Навчаємося разом», Київського міжнародного інституту соціології, Інституту освітньої аналітики, Українського центру оцінювання якості освіти.

Ця публікація стала можливою за підтримки Швейцарії через Швейцарську Агенцію розвитку та співробітництва в межах проєкту «Дослідження впровадження реформи "Нова українська школа"». Відповідальність за зміст цієї публікації несе виключно ГО «Центр підтримки освітніх реформ». Точка зору авторів не обов'язково відображає точку зору донора.

Матеріал підготовлено за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» у межах проєкту «Освітня реформа: якісні виміри впровадження». Матеріал відображає позицію авторів і не обов'язково збігається з позицією Міжнародного фонду «Відродження».

Матеріал розроблено за участі Команди підтримки реформ Міністерства освіти і науки України в межах проєкту «Українська архітектура реформ». Проєкт впроваджується за підтримки Європейського Банку Реконструкції та Розвитку (ЄБРР) та Багатостороннього Донорського Фонду Стабілізації та Сталого Розвитку України (Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Нідерланди, Норвегія, Польща, Швеція, Швейцарія, Велика Британія, США та Європейський Союз, найбільший донор). Матеріал відображає позицію авторів і не обов'язково збігається з позицією донорів.

Зміст

Інформація про дослідження	4
1. Загальні результати дослідження наскрізних умінь	8
Позитивні аспекти.....	8
Аспекти, що потребують уваги	8
Портрет групи, яка успішно/неуспішно виконала компетентнісні завдання	10
2. Результати дослідження з урахуванням типів закладів освіти	12
3. Результати дослідження з урахуванням місця розташування закладів освіти	14
4. Характеристика сформованості наскрізних умінь	16
Читання з розумінням	16
Здатність висловлювати думки усно та письмово.....	16
Критичне та системне мислення.....	17
Творчість.....	17
Ініціативність.....	18
Обґрунтування власної позиції	18
Конструктивне керування емоціями.....	19
Прийняття рішень.....	19
Здатність до розв'язання проблемних завдань.....	20
Співпраця.....	20
Додатки	21

Інформація про дослідження

Реформа «Нова українська школа», яка стартувала у 2018 році, потребує аналізу ефективності її реалізації. Щоб мати змогу відслідковувати зміни в навчальних досягненнях, обумовлених впровадженням Державного стандарту початкової освіти¹, було започатковано проведення загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти»². Водночас важливо відслідковувати зміни у рівні оволодіння наскрізними вміннями (soft skills), ґрунтовно досліджувати рівень сприйняття реформи НУШ та змін, що нею започатковуються, основними зацікавленими сторонами: керівниками закладів загальної середньої освіти, педагогами та батьками і учнями.

З ініціативи Міністерства освіти і науки України громадська організація «Центр підтримки освітніх реформ» у співпраці з Командою підтримки реформ МОН за фінансової підтримки Швейцарії через Швейцарську Агенцію розвитку та співробітництва і Міжнародного фонду «Відродження» провели комплексне дослідження ефективності впровадження НУШ. Базовим нормативним документом, який визначав мету, зміст і процедури здійснення моніторингу, став наказ Міністерства освіти і науки України № 1274 від 8 жовтня 2019 року «Про затвердження програми проведення моніторингового дослідження впровадження реформи “Нова українська школа” у закладах загальної середньої освіти»³.

Отже, **метою** дослідження було оцінити ефективність впровадження реформи «Нова українська школа» в частині формування наскрізних умінь в учнів початкових класів, а також в частині сприйняття її учасниками освітнього процесу.

Об’єкт дослідження: впровадження реформи «Нова українська школа» в освітній процес початкових класів.

Предмет дослідження: процес формування наскрізних умінь в учнів початкових класів в умовах впровадження реформи «Нова українська школа», а також ставлення до реформи різних стейкхолдерів.

З-поміж **завдань** дослідження було:

- ▶ дослідити рівень сформованості наскрізних умінь в учнів 3-х класів закладів загальної середньої освіти;
- ▶ оцінити ступінь реалізації цілей реформи «Нова українська школа» у початкових класах закладів загальної середньої освіти;
- ▶ обґрунтувати залежність між сформованістю наскрізних умінь учнів та методами роботи педагогів, стилем педагогічної взаємодії, організацією освітнього середовища;

1 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%DO%BF>

2 https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/MDYAPO_Drugyj-tsykl-osnovnyj-etap_2020.pdf

3 <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-programi-provedennya-monitoringovogo-doslidzhennya-vprovadzhennya-reformi-nova-ukrayinska-shkola-u-zakladah-zagalnoi-serednoyi-osviti>

- ▶ дослідити ставлення учасників освітнього процесу до реформи «Нова українська школа».

Для реалізації дослідження був розроблений стратифікований двоступеневий дизайн вибірки. Загальний обсяг вибірки закладів освіти склав 150 шкіл, які розділені на 3 страти за типом закладу. Для позначення різних типів закладів загальної середньої освіти⁴ у тексті використовуються такі терміни:

- 1. Пілотні школи:** заклади загальної середньої освіти – учасники всеукраїнського експерименту за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної середньої освіти» відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 1028 від 13 липня 2017 року. Вибірка пілотних закладів освіти формувалася з урахуванням переліку учасників всеукраїнського експерименту, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України № 27 від 11 січня 2019 року «Про розширення бази проведення експерименту всеукраїнського рівня на базі закладів загальної середньої освіти на 2017-2022 роки».
- 2. Спеціалізовані школи:** заклади загальної середньої освіти освіти I, I-II, I-III ступенів з поглибленим вивченням окремих навчальних предметів. Для дослідження у страті було випадковим чином відібрано 30 закладів освіти з-поміж 1 523 по всій Україні.
- 3. Загальноосвітні школи:** заклади загальної середньої освіти I, I-II, I-III ступенів без поглибленого вивчення окремих предметів. Цю страту складають 11 288 закладів освіти та навчально-виховних комплексів, з яких випадковим чином до вибірки дослідження відібрано 95.

Провідним компонентом моніторингу ефективності реформи «Нова українська школа» стало дослідження рівня наскрізних умінь, якими володіють учні третіх класів початкової школи⁵. Йдеться про вміння, які зазначені у чинному Державному стандарті початкової освіти⁶:

- ▶ читання з розумінням,
- ▶ уміння висловлювати власну думку усно і письмово,
- ▶ критичне та системне мислення,
- ▶ творчість,
- ▶ ініціативність,
- ▶ здатність логічно обґрунтовувати позицію,
- ▶ вміння конструктивно керувати емоціями,
- ▶ оцінювання ризиків,
- ▶ приймання рішень,

4 На момент проведення дослідження статуту закладів загальної середньої освіти ще не було змінено відповідно до нового ЗУ «Про освіту»

5 Моніторинг стану сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи здійснює Український центр оцінювання якості освіти: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/MDYAPO_Drugyj-tsykl_osnovnyj-etap_2020.pdf

6 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%DO%BF>

- ▶ розв'язування проблем,
- ▶ співпраця з іншими особами.

Перший етап дослідження відбувся у жовтні-листопаді 2019 року. До нього були залучені учні третіх класів, які пішли до школи у 2017 році, зокрема учні пілотних класів. Наступний етап буде проведено за сприятливої епідемічної ситуації. У ньому візьмуть участь учні, які пішли до школи після 2018 року та навчаються за новим Державним стандартом початкової освіти (2018). Такий підхід дозволить отримати результати щодо володіння наскрізними вміннями учнями початкової школи, які навчалися до та після запровадження реформи НУШ.

Дослідження наскрізних умінь передбачало виконання компетентнісного завдання групою третьокласників, що складалася, як правило, з шести учнів. За роботою групи вели спостереження спеціально підготовлені експерти, фіксуючи у відповідних формах прояви різних наскрізних умінь.

У даному дослідженні носієм наскрізних умінь виступав не окремий учень або учениця в класі, а фокус-група. Однорідність та гомогенність формування групи учнів, які працювали над компетентнісним завданням, було забезпечено тим, що до неї увійшли учні з одного класу, тобто приблизно одного віку, з однаковим досвідом наявності/відсутності компетентнісних завдань у шкільному навчанні. Суттєвим для даного дослідження є те, що учні відбиралися до складу групи методом жеребкування, а не на основі визначених індикаторів (успішність, гендер тощо). Щоб забезпечити максимальну випадковість відбору учнів, жеребкування здійснювалося експертами, а не вчителем цього класу. Інструктаж та супровід виконання компетентнісного завдання також здійснювали експерти. Завдання виконувалося в окремому приміщенні; ані вчитель, ані адміністрація школи не були присутні при цьому.

Компетентнісне завдання в даному дослідженні розглядається як практико-орієнтоване, дослідно-пошукове завдання (кейс), розв'язання якого потребує від учнів опрацювання кількох джерел інформації та здійснення різних видів діяльності. Відбір джерел для компетентнісного завдання мав кілька особливостей:

- ▶ різні за формою (художній твір, науково-популярний текст, діаграма, мапа, малюнки тощо);
- ▶ наявний різний характер взаємовідношень джерел інформації: співпадіння інформації, що міститься в одному джерелі, з інформацією, яка міститься в іншому джерелі; підпорядкування однієї інформації іншій; взаємодоповнення інформації, яка представлена в різних джерелах; протиріччя, протиставлення однієї інформації іншій);
- ▶ інформація, представлена в джерелах, співвідносна з різними освітніми галузями Державного стандарту початкової освіти (мовно-літературна, математична, природнича, громадянська та історична).

Кожна група учнів виконувала два компетентнісні завдання, різні за функцією, змістом та формою. У додатках (Таблиця 1) наведено детальний опис кожного компонента.

Рівні сформованості наскрізних умінь визначалися на основі спостережень експертів за роботою учнів (Таблиця 2), результатів виконання першого

завдання (Таблиця 3) та контент-аналізу результатів виконання другого завдання (Таблиці 4-7), а також даних анкети самооцінювання учнів щодо участі в командній роботі.

Кожне наскрізне уміння оцінювалося за кількома показниками з якісною рівневою характеристикою прояву: від низького до високого. Узагальнення даних відбувалося шляхом переведення якісної шкали в кількісну чотирирівневу шкалу. В цьому дослідженні для опису рівнів сформованості наскрізних умінь застосовано таку шкалу (може бути співвіднесена зі шкалою у «Свідоцтві досягнень» учнів):

- ▶ низький рівень (може співвідноситися з рівнем «потребує уваги й допомоги»);
- ▶ середній рівень (може співвідноситися з рівнем «досягає результату з допомогою дорослих»);
- ▶ достатній рівень (може співвідноситися з рівнем «демонструє помітний прогрес»);
- ▶ високий рівень (може співвідноситися з рівнем «має значні успіхи»).

Сформована вибірка учасників дослідження дозволяє представити отримані результати з урахуванням типу закладу освіти (пілотний, спеціалізований, загальноосвітній), місця його розташування (село, місто до 100 тисяч жителів, місто понад 100 тисяч жителів), наповнюваністю класу (невисока – менше за 20 учнів у класі, середня – від 20 до 30 учнів, висока – понад 30 учнів).

1. Загальні результати дослідження наскрізних умінь

■ Позитивні аспекти:

- ▶ Більш ніж половина груп учнів, які взяли участь у дослідженні, на достатньому та високому рівнях володіють усіма наскрізними вміннями, визначеними в чинному Державному стандарті початкової освіти.
- ▶ Не виявлено жодного наскрізного вміння, за яким би в третьокласників у груповій взаємодії домінували показники низького рівня.
- ▶ Групи учнів із класів з середньою наповненістю впоралися з компетентнісними завданнями краще, ніж групи учнів із класів з невисокою наповненістю.
- ▶ Учні 3-х класів у груповій взаємодії володіють наскрізним умінням «читання з розумінням» на середньому, достатньому та високому рівнях. Жодна досліджувана група не продемонструвала розвитку цього вміння на низькому рівні.
- ▶ Розвиток наскрізних умінь у групах учнів закладів різних типів майже не відрізняється (незначна перевага учнів спеціалізованих шкіл над учнями загальноосвітніх шкіл).
- ▶ Показники груп учнів сільських шкіл з розвитку наскрізних умінь незначно відрізняються від показників груп учнів міських шкіл, за деякими вміннями навіть випереджають їх (умінням співпрацювати, розв'язувати проблемні завдання, приймати рішення).
- ▶ Творчий характер другого завдання стимулював більш інтенсивні прояви м'яких навичок у групах учнів порівняно з першим завданням, де було розподілено обов'язки та визначено форму представлення інформації.
- ▶ Більшість груп третьокласників (77,2 %) продемонстрували уміння працювати в групах на достатньому та високому рівнях.
- ▶ Переважна більшість груп учнів (88 % на достатньому та високому рівнях) виявили спроможність керувати власними емоціями та зберігати позитивний емоційний фон під час виконання компетентнісних завдань.
- ▶ Значна кількість груп учнів (70 %) виявили уміння запобігати конфліктним ситуаціям.

■ Аспекти, що потребують уваги:

- ▶ Наскрізні уміння, які потребують когнітивних зусиль (читання з розумінням, здатність висловлювати свої думки, критичне та системне мислення) проявляються у груповій взаємодії гірше, ніж наскрізні

уміння, пов'язані з емоційною сферою та сферою комунікації.

- ▶ Більшість показників розвитку наскрізних умінь у груп учнів зі шкіл маленьких міст нижчі, ніж показники груп учнів шкіл великих міст і сільських шкіл (проте різниця є несуттєвою).
- ▶ З-поміж груп учнів, які не впоралися з компетентнісними завданнями, переважають групи з сільських шкіл.
- ▶ Групи учнів загальноосвітніх шкіл демонструють нижчі показники розвитку наскрізних умінь, як порівняти з групами учнів спеціалізованих шкіл.
- ▶ У розвитку умінь, пов'язаних із «твердими навичками» – «читанням з розумінням» і «критичним та системним мисленням» – вищі результати демонструють групи учнів спеціалізованих шкіл.
- ▶ Найнижчі результати виявлено з розвитку вмінь критичного та системного мислення – 42 % груп учнів мають результати низького та середнього рівнів, лише 7 % – високого рівня.
- ▶ Низькі результати виявлено з розвитку ініціативності – 46,75 % груп учнів продемонстрували це вміння на низькому та середньому рівнях сформованості.
- ▶ Найбільшу частку результатів низького рівня (21,5 %) виявлено з розвитку вміння обґрунтовувати власну позицію.
- ▶ Лише 22 % груп учнів продемонстрували на високому рівні вміння читати з розумінням.

Діаграма 1. Загальні результати дослідження наскрізних умінь учнів, %



% Низький рівень
 % Середній рівень
 % Достатній рівень
 % Високий рівень

Найбільш розвинені уміння в групах учнів за результатами дослідження

1. Конструктивне керування емоціями
2. Співпраця

3. Здатність до прийняття рішень

Найменш розвинені уміння в групах учнів за результатами дослідження

1. Ініціативність
2. Критичне та системне мислення
3. Обґрунтування власної позиції

Зіставлення результатів найбільш успішно/неуспішно виконаних групами учнів компетентнісних завдань з урахуванням типу закладу освіти, його місця знаходження та даними спостереження за третьокласниками під час виконання завдань дозволили скласти описовий портрет найбільш успішних/неуспішних груп.

Портрет групи, яка успішно/неуспішно виконала компетентнісні завдання

Портрет групи, яка успішно виконала компетентнісні завдання	Портрет групи, яка неуспішно виконала компетентнісні завдання
Учні навчаються в загальноосвітніх або спеціалізованих школах великих/маленьких міст	Учні навчаються в загальноосвітніх школах великих/малих міст і сіл
Кількість учнів у класі: 20-30	Кількість учнів у класі: менше за 20
Вчитель на кожному уроці застосовує індивідуальну та колективну роботу з учнями, 3-4 рази на тиждень – групову роботу, 1-2 рази на тиждень – роботу в парах ⁷	Вчитель 1-2 рази на тиждень застосовує індивідуальну роботу з учнями, 3-4 рази на тиждень – групову та парну роботу, на кожному уроці – колективну роботу ⁸
Під час роботи в групі	
Учні переважно розуміли один одного, але інколи перепитували, уточнювали	Учні часто не розуміли один одного, перепитували та уточнювали або дискусії не було
Ідеї у групі продукували деякі учні	Ідеї в групі продукували деякі учні або експерт
Виконували свої обов'язки не в повному обсязі, але допомагали іншим	Учні не виконували свої обов'язки або виконували не в повному обсязі
Один або кілька учнів виявляли ініціативу в самоорганізації групової роботи	Учні майже не виявляли ініціативи в організації роботи групи

7 За даними результатів анкетування вчителів початкових класів

8 Там само

Учні аргументували свою думку прикладами з досвіду або цитатами з текстів	Учні не аргументували свою позицію або наводили аргументи, що не стосуються висловленої думки
У групі переважали позитивні емоції	У групі переважали позитивні емоції або позитивні та негативні емоції були збалансовані
Конфліктних ситуацій не було або вони вирішувалися учнями самостійно	У групі виникали конфлікти, які розв'язувались або самостійно, або з допомогою експерта
В групі приймалися рішення спільно учнями або кимось із лідерів групи	В групі рішення приймалися одним з учнів або з допомогою експерта
Учні приймали у групі спільні рішення щодо змісту та форми завдання або кожен учасник робив те, що вважав за потрібне	Кожен учасник робив те, що вважав за потрібне або учні зверталися по допомогу до експерта
Усі або майже усі учні були залучені до роботи від початку до кінця	Були залучені або майже всі учні, або окремі учні виконували роботу, а інші спостерігали
Учні допомагали один одному під час взаємодії	Учні не допомагали один одному під час взаємодії

За результатами зіставлення описових портретів груп можна зробити певні узагальнення.

Для груп, які успішно виконали завдання, відмінними ознаками є такі:

- ▶ належність до спеціалізованих шкіл, розташованих у містах;
- ▶ середня наповнюваність класів (від 20 до 30 учнів);
- ▶ регулярна організація вчителями індивідуальної, парної та групової роботи учнів;
- ▶ під час групової взаємодії спостерігалось взаєморозуміння усних висловлювань, взаємодопомога, виявлення ініціативи, аргументація учнями власної позиції, відсутність конфліктних ситуацій, спільне прийняття рішень, залученість учнів до виконання завдання від початку до кінця.

Для груп, які не впорались із виконанням завдань, відмінними ознаками є такі:

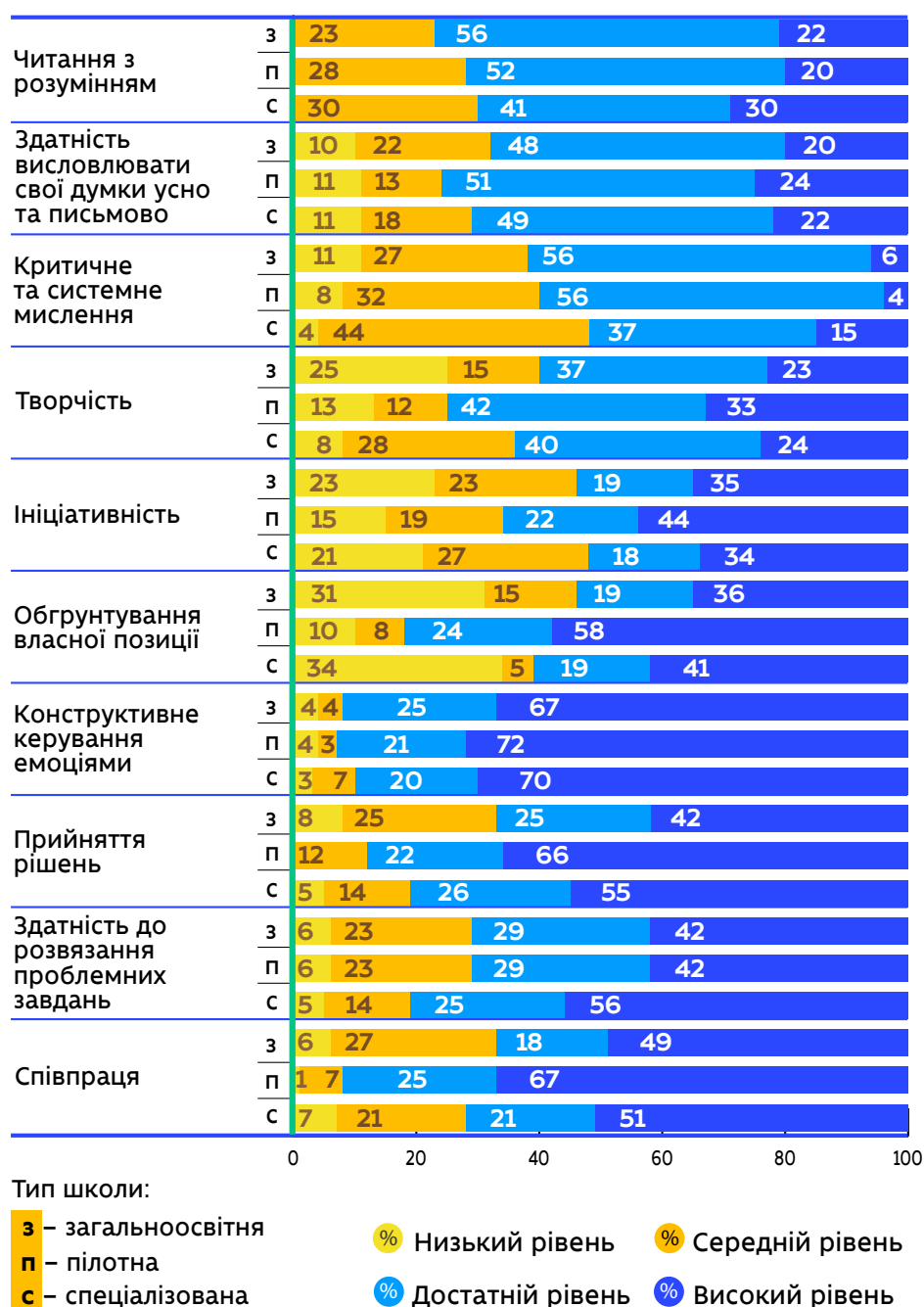
- ▶ належність до сільських шкіл;
- ▶ наповненість класів менше за 20 учнів;
- ▶ під час групової взаємодії спостерігалось часте непорозуміння учнів через невміння висловити свою думку, втручання експерта з метою продукування ідей чи розв'язання конфліктів, невиконання обов'язків у групі, відсутність ініціативи учасників, слабка аргументація позиції чи її відсутність, конфліктні ситуації, неспроможність прийняти спільне рішення, слабка залученість до групової роботи, відсутність взаємодопомоги.

2. Результати дослідження з урахуванням типів закладів освіти

У дослідженні брали участь учні загальноосвітніх та спеціалізованих шкіл. До вибірки було включено також 25 пілотних шкіл, учні яких навчаються за новим Державним стандартом початкової освіти. 3-поміж пілотних шкіл були загальноосвітні та спеціалізовані, міські та сільські.

Під час аналізу результатів було здійснено порівняння рівня розвитку наскрізних умінь в учнів закладів різних типів (Діаграма 2).

Діаграма 2. Результати дослідження наскрізних умінь учнів з урахуванням типу закладу освіти, % (з – загальноосвітній, п – пілотний, с – спеціалізований)



Найбільш істотну різницю (розбіжність понад 10 %) у групах учнів закладів різних типів виявлено за вміннями: співпраця, прийняття рішень, розв'язання проблемних завдань, обґрунтування власної позиції, ініціативність, творчість. За всіма цими вміннями більш високі результати виявили групи учнів пілотних шкіл, найнижчі – загальноосвітніх (без урахування пілотних) шкіл.

Найбільш рівні результати (розбіжність менше 10 %) спостерігалися за такими вміннями: конструктивне керування емоціями, читання з розумінням.

У групах учнів загальноосвітніх шкіл спостерігаються нижчі показники за всіма наскрізними вміннями, як порівняти з групами учнів спеціалізованих та пілотних шкіл.

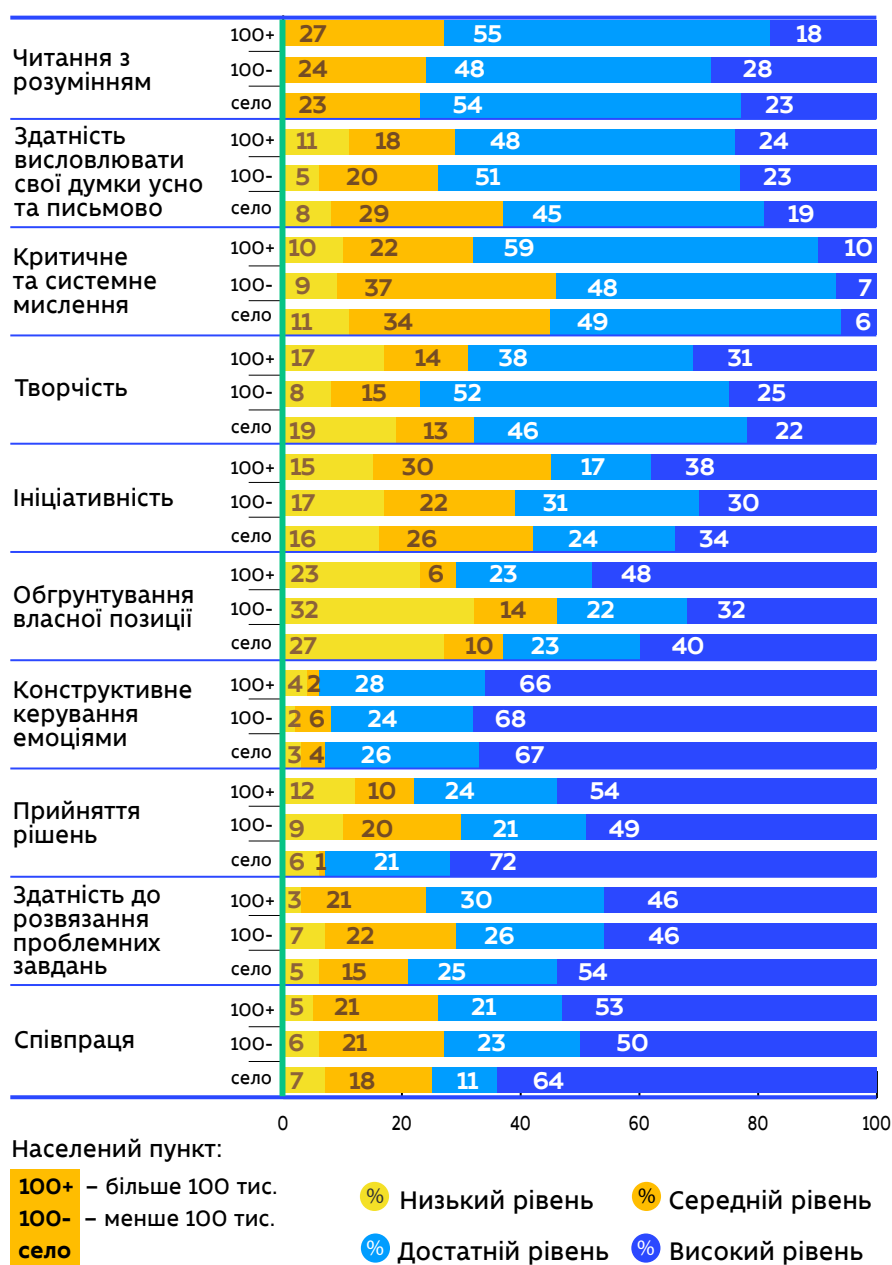
У групах учнів спеціалізованих шкіл виявлено незначні переваги за вмінням критично та системно мислити і вмінням читати з розумінням, тобто вміннями, які пов'язані з «твердими навичками».

3. Результати дослідження з урахуванням місця розташування закладів освіти

У дослідженні брали участь учні закладів освіти, розташованих у містах з населенням понад 100 тис. жителів (великих містах), містах з населенням менше за 100 тис. жителів (маленьких містах), селах та селищах.

Під час аналізу результатів було здійснено порівняння рівня розвитку наскрізних умінь у групах учнів закладів освіти, розташованих у різних типах місцевості (Діаграма 3).

Діаграма 3. Результати дослідження наскрізних умінь учнів з урахуванням місця розташування закладу освіти, % (100+ – місто з населенням понад 100 тис., 100- – місто з населенням менше за 100 тис., село)



Суттєвих розбіжностей у показниках груп учнів шкіл різних місцевостей не виявлено, проте деякі відмінності спостерігалися.

Групи учнів шкіл у містах з населенням менше за 100 тис. демонструють нижчі результати щодо розвитку наскрізних умінь, ніж групи учнів шкіл з населенням понад 100 тис. та сільських шкіл.

Найбільш істотну різницю (розбіжність більш ніж 10 %) виявлено у групах учнів закладів освіти, розташованих у різних типах місцевості, за вміннями приймати рішення (перевага учнів сільських шкіл), обґрунтування власної позиції, критичного та системного мислення (перевага учнів шкіл у містах з населенням понад 100 тис.).

Найбільш рівні результати (розбіжність менше за 10 %) спостерігалися за такими вміннями: конструктивне керування емоціями, здатність висловлювати думки усно та письмово, читання з розумінням.

Групи учнів сільських шкіл мають переваги за вміннями співпрацювати в групі, розв'язувати проблемні завдання, приймати рішення. Більш низькі показники, як порівняти з іншими категоріями, визначено за таким наскрізним вмінням, як творчість.

Групи учнів шкіл у містах з населенням менше за 100 тис. мають незначні переваги за розвитком творчості. Більш низькі результати, порівняно з іншими категоріями, відзначено за вміннями співпрацювати в групі, розв'язувати проблемні завдання, приймати рішення, обґрунтовувати власну позицію, виявляти ініціативність.

У груп учнів шкіл у містах з населенням понад 100 тис. виявлено незначні переваги за вмінням обґрунтовувати власну позицію, ініціативністю, критичним та системним мисленням. Істотно гірших результатів, як порівняти з іншими категоріями, у групах учнів шкіл з населення понад 100 тис. не виявлено.

4. Характеристика сформованості наскрізних умінь

■ Читання з розумінням

Читання з розумінням аналізувалося за результатами виконання групами учнів двох компетентнісних завдань, якими передбачалося використання, систематизація та трансформація інформації з кількох текстів.

Висновки за результатами дослідження:

- ▶ більшість груп учнів (53 %) продемонструвала уміння працювати з текстами, розуміти та співставляти здобуту інформацію, проте допускали деякі неточності в розумінні ними прочитаного;
- ▶ лише 22 % груп учнів продемонстрували уміння читати з розумінням на високому рівні;
- ▶ не виявлено жодної групи, яка продемонструвала би низький рівень сформованості уміння читати з розумінням;
- ▶ найкраще уміння читати з розумінням проявилось у групах учнів спеціалізованих шкіл;
- ▶ суттєвої різниці в умінні читати з розумінням між групами учнів шкіл, розташованих у різних типах місцевості, не виявлено.

■ Здатність висловлювати думки усно та письмово

Здатність учнів висловлювати думки усно та письмово досліджувалася з урахуванням даних спостереження незалежних експертів за процесом виконання двох компетентнісних завдань, а також – результатів виконання учнями другого компетентнісного завдання.

Висновки за результатами дослідження:

- ▶ здатність висловлювати думки усно розвинута в учнів краще, ніж здатність висловлювати думки письмово, проте різниця в показниках несуттєва (менша за 10 %);
- ▶ лише 21 % груп, у яких працювали учні, чітко формулював висловлювання, учні легко розуміли один одного, конструктивно вели діалог;
- ▶ переважна більшість груп учнів продемонструвала здатність формулювати висловлювання, проте для повного розуміння учні були змушені перепитувати та уточнювати думку;
- ▶ різниця в результатах груп учнів закладів освіти, розташованих у різних типах місцевості, неістотна, проте незначну перевагу виявлено в учнів з великих міст, незначне відставання – в учнів малих міст та сіл;
- ▶ найбільш високі показники щодо уміння формулювати думки усно та письмово виявлено у груп учнів пілотних шкіл, водночас різниця з групами учнів непілотних шкіл є несуттєвою.

Критичне та системне мислення

Здатність учнів до критичного та системного мислення оцінювалась за результатами виконання двох компетентнісних завдань. Перше з них передбачало розподіл тверджень на правдиві, неправдиві та сумнівні, другу – системне представлення достовірної інформації та даних.

Висновки за результатами дослідження:

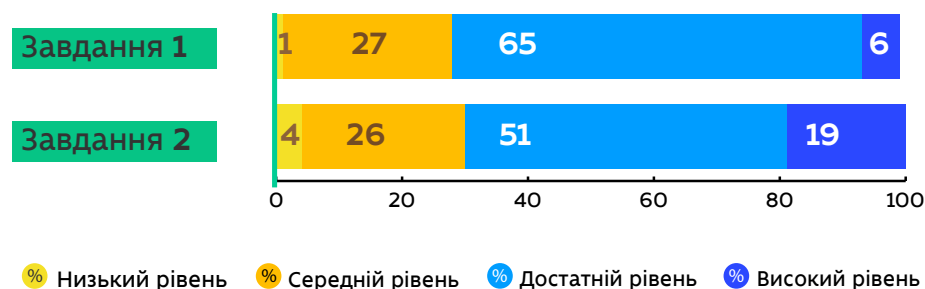
- ▶ уміння критично та системно мислити розвинуто в учнів найгірше: 7 % груп учнів виявили всі помилкові твердження в завданні та здатність до структурування інформації та її системного подання; 51 % груп учнів упорався із завданнями досить успішно, водночас припустилися кількох помилок; 10 % груп учнів не виявили ознак критичного та системного мислення;
- ▶ найкращі результати щодо критичного та системного мислення виявлено в групах учнів спеціалізованих шкіл та шкіл, розташованих у великих містах;
- ▶ найнижчі результати розвитку критичного та системного мислення виявлено в групах учнів сільських шкіл та шкіл малих міст.

Творчість

Перше компетентнісне завдання, яке виконувала група учнів, було пов'язане з опрацюванням наданих текстів, критичним оцінюванням інформації та її систематизацією за умови визначеного зовні розподілу обов'язків. Друге завдання дозволяло учням самостійно визначитися з добором інформації та форматом представлення результатів в умовах самоорганізації.

Творчість груп учнів визначалася за результатами контент-аналізу виконаного ними другого компетентнісного завдання та даними спостереження експертами за продукуванням ідей у групі.

Діаграма 4. Порівняння успішності виконання учнями двох компетентнісних завдань, %



Висновки за результатами дослідження:

- ▶ з творчим завданням (завдання 2) групи учнів упорались більш успішно (Діаграма 4);
- ▶ водночас частка груп учнів, які не впорались із завданням 2, вища на 3 %, ніж частка груп учнів, які не впорались із завданням 1;
- ▶ під час виконання творчого завдання учні були більш успішними у

формулюванні своїх думок усно, продукуванні ідей, самоорганізації всередині групи, конструктивному керуванні емоціями, прийнятті рішень, залученості до виконання завдання, взаємодопомозі;

- ▶ учні шкіл малих міст продемонстрували незначну перевагу в розвитку творчих умінь (25 % груп учнів із показниками високого рівня та 52 % груп учнів з показниками достатнього рівня);
- ▶ найбільш високі результати в умінні генерувати ідеї виявлено у груп учнів пілотних шкіл (у половині випадків (50 %) – всі або майже всі учні продукували ідеї під час обговорення);
- ▶ найбільше груп учнів, які потребували допомоги експерта у продукуванні ідей, виявилось у загальноосвітніх школах (9 %), найменше – у спеціалізованих школах (2 %).

■ Ініціативність

Ініціативність учнів визначалася за показниками «виконання обов'язків інших учасників», «здатність самостійно контролювати час, ситуацію в цілому, інших учасників», що фіксувалися експертами під час спостереження за виконанням двох компетентнісних завдань.

Висновки за результатами дослідження:

- ▶ ініціативність є одним із наскрізних умінь, які виявилися недостатньо розвиненими в учнів третіх класів;
- ▶ порівняння результатів груп учнів закладів різних типів дозволило виявити найбільші прояви ініціативності в групах учнів пілотних шкіл (66 % високого та достатнього рівнів); групи учнів загальноосвітніх та спеціалізованих шкіл виявляли ініціативу дещо рідше, їхні результати майже не відрізняються: 54 % високого та достатнього рівнів;
- ▶ найбільший відсоток груп учнів, які брали на себе обов'язки інших учасників, коли того вимагала ситуація, виявився у малих містах (61 % високого та достатнього рівнів), дещо менше – у селах (58 % високого та достатнього рівнів), найменше – у великих містах (55 % високого та достатнього рівнів).

■ Обґрунтування власної позиції

Здатність учнів до обґрунтування власної позиції досліджувалась на основі даних спостереження експертів за виконанням компетентнісних завдань та фіксації способів аргументації висловлювань учнями під час дискусії у групі.

Висновки за результатами дослідження:

- ▶ 60,5 % третьокласників, які взяли участь у дослідженні, здатні у груповій взаємодії до аргументування власної позиції (41 % у якості аргументації використовували інформацію з текстів, 19,5 % – використовували аргументи з власного досвіду);
- ▶ найменше груп учнів, у яких не розгорталася дискусія, виявилось в пілотних школах (10 %), найбільше – у спеціалізованих школах (34 %);
- ▶ найменше груп, у яких учні демонстрували здатність до аргументації

власної думки, виявилось з-поміж учнів загальноосвітніх шкіл;

- ▶ результати груп учнів із великих міст значно перевищують результати з сільських шкіл та шкіл у малих містах за умінням обґрунтувати власну думку.

■ Конструктивне керування емоціями

Уміння керувати емоціями досліджувалося шляхом спостереження експертами за поведінкою та емоційними реакціями учнів під час виконання двох компетентнісних завдань, а також за умінням запобігати конфліктним ситуаціям та самостійно розв'язувати їх у разі виникнення.

Висновки за результатами дослідження:

- ▶ здатність конструктивно керувати емоціями продемонстрована групами учнів найкраще з-поміж інших наскрізних умінь;
- ▶ різниця між показниками груп учнів з урахуванням типу закладу освіти, який вони відвідують, та місця його розташування, неістотна;
- ▶ групи учнів, у яких переважали негативні емоції або спостерігалась відсутність емоцій протягом усієї роботи, навчаються у малих містах, проте їх порівняно мало (2 % та 6 % відповідно);
- ▶ найчастіше позитивні емоції переважали у групах учнів пілотних шкіл;
- ▶ здатність долати конфлікти експерти могли спостерігати у 30 % груп, у решти 70 % конфліктні ситуації не спостерігалися;
- ▶ найбільше конфліктних ситуацій під час роботи груп учнів виявлено у загальноосвітніх школах (44 %), найменше – у пілотних школах (26 %);
- ▶ у групах учнів загальноосвітніх шкіл виявлено найбільше випадків самостійно залагоджених учнями конфліктів (31 %), що на 9 % більше, ніж у спеціалізованих школах та на 11 % більше, ніж у пілотних школах;
- ▶ найменше конфліктних ситуацій виникало у школах малих міст (35 %), найбільше – великих міст – 43 %, у сільських школах – 39 %.

■ Прийняття рішень

Уміння учнів спільно приймати рішення оцінювалося незалежними експертами під час спостереження за процесом виконання компетентнісних завдань.

Висновки за результатами дослідження:

- ▶ майже половина груп учнів (49 %) продемонструвала здатність до прийняття спільних рішень;
- ▶ 26,5 % груп учнів виявилися не готовими приймати рішення у групі без участі дорослих;
- ▶ найменшу здатність до прийняття рішень виявлено під час спостережень за групами учнів міських шкіл (9 % груп у школах малих міст та 12 % груп у школах великих міст не змогли самостійно прийняти рішення);
- ▶ найбільше прийнятих колективних рішень зафіксовано у сільських

школах (72 %), дещо менше – у школах великих міст (54 %), ще менше – у школах малих міст (49 %);

- ▶ з-поміж учнів загальноосвітніх шкіл виявилось найбільше груп, які не змогли самостійно приймати рішення (8 %) або приймали їх лише після допомоги експерта (25 %).

■ Здатність до розв'язання проблемних завдань

Здатність учнів до розв'язання проблемних завдань визначалася на підставі спостережень за вирішенням проблеми щодо змісту та форми представлення результатів своєї роботи та результативністю вирішення двох проблемних завдань.

Висновки за результатами дослідження:

- ▶ майже половина учасників дослідження (44,5 %) продемонструвала на високому рівні здатність до розв'язання проблемних завдань;
- ▶ групи учнів пілотних шкіл виявили перевагу щодо уміння розв'язувати проблемні завдання (70 % результатів високого рівня; 21 % – достатнього);
- ▶ найбільш низькі показники виявлено у груп учнів загальноосвітніх шкіл;
- ▶ з урахуванням місця розташування закладів освіти, найбільш високі показники виявлено у груп учнів сільських шкіл (54 % високого рівня; 25 % достатнього рівня), проте різниця є несуттєвою.

■ Співпраця

Рівень співпраці всередині групи визначався шляхом спостереження за такими показниками: взаємодопомога у групі; залученість до роботи; виконання та розподіл обов'язків у групі.

Висновки за результатами дослідження:

- ▶ близько половини груп третьокласників виявили здатність до взаємодії, взаємодопомоги та самоорганізації;
- ▶ найбільш високі результати в груп учнів 3-х класів виявлено за показником «взаємодопомога»;
- ▶ більшість груп учнів продемонстрували залученість учасників до групової роботи та виявляли їхню зацікавленість завданням, яке вони виконували;
- ▶ найбільш високі результати в умінні співпрацювати виявлено у груп учнів пілотних шкіл, дещо нижчі результати – спеціалізованих та загальноосвітніх шкіл, різниця між ними несуттєва;
- ▶ з-поміж груп закладів освіти, різних за місцем розташування, найбільш високі результати в умінні співпрацювати виявлено в групах учнів сільських шкіл, результати груп учнів міських шкіл відрізняються несуттєво.

Додатки

Таблиця 1

Функція, зміст та форма компетентнісних завдань

№ завдан-ня	Функція	Зміст	Форма
1	Надати учням можливість спільно взаємодіяти, спираючись на наявний рівень сформованості відповідних наскрізних умінь, за умови заданого розподілу обов'язків та визначеної форми пред'явлення результатів взаємодії	Встановлення правдивості/ неправдивості тверджень на основі опрацювання різних джерел	Заповнення заданої таблиці «Правдиві твердження/ неправдиві твердження/ важко визначитися»
2	Надати учням можливість спільно взаємодіяти, удосконалюючи відповідні наскрізні уміння, за умови відсутності заданого розподілу обов'язків та невизначеності форми пред'явлення результатів взаємодії	Створення письмового висловлення на задану тему з використанням різних засобів (слово, малюнок тощо) на основі отриманих знань	Оформлення стіннівки на задану тему без зазначених вимог щодо самого оформлення

Таблиця 2

Форма для спостереження

Чи були висловлювання учасників у ході дискусії зрозумілими одне одному?	Так, учні відразу погоджувалися або аргументовано відмовлялися	Переважно, але інколи учні перепитували, уточнювали	Частково, учні постійно перепитували, уточнювали	Дискусії не було
1 завдання				
2 завдання				

Хто продукував ідеї?	Усі або майже усі учні	Деякі учні	Той самий учень	Експерт
1 завдання				
2 завдання				

Як учні виконували свої обов'язки в групі?	Виконували свої обов'язки та пропонували допомогу іншим	Виконували свої обов'язки згідно з інструкцією	Виконували свої обов'язки не в повному обсязі	Не виконували своїх обов'язків
1 завдання				
2 завдання				

Чи брали на себе учні обов'язки інших учасників?	Ні, жодного разу	Інколи на прохання інших	Часто на прохання інших	За потреби
1 завдання				
2 завдання				

Чи виявилися ті, хто став самостійно контролювати час, ситуацію в цілому, інших учасників?	Різні учні на різних етапах роботи	Той самий учень на всіх етапах роботи	На деяких етапах роботи хтось з учнів	Ні
1 завдання				
2 завдання				

Чи наводили учні аргументи під час дискусії?	Учень/учні підкріплювали свою думку цитатами з інформаційних листів	Учень/учні підкріплювали свою думку прикладами з досвіду	Учень/учні наводили аргументи, що не стосуються прямо висловленої думки	Жоден з учнів у групі не аргументував свою позицію
1 завдання				
2 завдання				

Чи виражали учні емоції під час роботи в групі?	Так, позитивні емоції переважали	Так, позитивні та негативні емоції були збалансовані	Так, але негативні емоції переважали	Ні, під час роботи учні не виявляли емоції
1 завдання				
2 завдання				

Як діяли учні під час конфліктної ситуації? (за наявності)	Конфліктна ситуація розв'язана у групі учнями самостійно	Конфліктна ситуація авторитарно припинена окремим учнем/ учнями	Конфліктна ситуація залагоджена експертом	Конфліктна ситуація не залагоджена
1 завдання				
2 завдання				

Чи приймалися в групі рішення?	Приймалися спільно учнями	Приймалися одноосібно лідерами групи	Приймалися за допомогою експерта	Не приймалися (група діяла за прямими вказівками експерта)
1 завдання				
2 завдання				

Як учні визначалися зі змістом та формою виконання завдання?	У ході дискусії знайшли конструктивне рішення	Лідер нав'язав своє рішення	Кожен учасник робив те, що вважав за потрібне	Звернулися по допомогу до експерта/ не виконали завдання
1 завдання				
2 завдання				

Як учні виконували свої обов'язки в групі?	Виконували свої обов'язки та пропонували допомогу іншим	Виконували свої обов'язки згідно з інструкцією	Виконували свої обов'язки не в повному обсязі	Не виконували своїх обов'язків
1 завдання				
2 завдання				

Чи були учні залучені до роботи?	Усі учні були залучені від початку до кінця	Майже всі учні були залучені від початку до кінця	Окремі учні виконували роботу, інші спостерігали	Учні залучалися до роботи після втручання експерта
1 завдання				
2 завдання				

Чи було виконане завдання?	Завдання виконане повністю	Завдання виконане майже повністю	Виконано понад 50 % завдання	Виконано менше за 50 % завдання
1 завдання				
2 завдання				

Чи допомагали учні один одному під час взаємодії?	Так	Ні, бо не було в цьому потреби	Ні, бо учні конкурували між собою	Ні, байдуже ставилися до завдання
1 завдання				
2 завдання				

Таблиця 3

Критерії щодо нарахування балів за завдання 1

1-4 тверджень розподілені по колонках обґрунтовано	5-8 тверджень розподілені по колонках обґрунтовано	9-12 тверджень розподілені по колонках обґрунтовано	13-16 тверджень розподілені по колонках обґрунтовано
16	26	36	46

Таблиця 4

Чи відображена на плакаті інформація, розміщена в таблиці у колонці «Правдиві твердження»?

Не використано	Використано 1-2 твердження	Використано 3-4 твердження	Використано 5-6 тверджень
16	26	36	46

Таблиця 5

Чи подана додаткова інформація, якої немає в запропонованих джерелах?

Є малюнки, слова, які не пов'язані з даною темою	Немає додаткової інформації	Є малюнки, слова як пов'язані з даною темою, так і не пов'язані	Є малюнки, слова, які пов'язані з даною темою
16	26	36	46

Таблиця 6

Чи подана інформація представлена цілісно й структуровано?

Інформація подана хаотично або наявні фрагменти, не пов'язані між собою (відсутність спільної роботи)	Інформація подана з елементами структури (може бути заголовок або заголовок відсутній за наявності інформаційних блоків, що свідчить про узгодження дій)	Інформація частково структурована і є зв'язки між окремими блоками (заголовок, смислові блоки (частково))	Інформація структурована і сприймається цілісно (заголовок, смислові блоки, підпорядкованість)
16	26	36	46

Таблиця 7

Як творчо (оригінально та продуктивно) представлено подану інформацію?

Не пропонує нових ідей щодо наданих текстів	Використано лише фрагменти друкованих матеріалів або копіювання фрагментів текстів	Пропонує ідеї за аналогією, вносить модифікації (створює власну діаграму, виписує цитати, власні малюнки, власні висловлювання тощо)	Вносить модифікації та пропонує нові ідеї
16	26	36	46